

SVETOVÝ BAROK

- 16-18 storočie
- zrod v Taliansku, Španielsku
- umelecký, myšlienkový, duchovný, kultúrny prúd
- naboženský a svätský
- vyvíjal sa v zložitých podmienkach, ľudí sa zmocnoval strach, pesimizmus, neistota (bieda, mor, hlad, turecké vpády...)
- názov barok pochádza z výtvarného umenia, lebo tu sa najviac prejavili jeho črty
- znaky:dekoratívnosť, pompéznosť, nadnesenosť, dekoratívnosť, skutočnosť sa mení na symboly, vyznačuje sa veľkými protikladmi - antitéza (dobro-zlo, radosť-smútok, život-smrť), pomínavosť (márnosť nad márnosť), duchovné princípy (človek sa utieka k Bohu), štýl knižný/vznešený,

Taliansko

Torquato Tasso

- talianska literatúra
- epos Oslobodený Jeruzalem-osudy vojakov, ľudia v križiackej Výprave, svet zbraní a svet ľudských citov

Anglicko

John Milton

- Stratený raj - Adam a Eva, hriech, vyhnaný z raja
- Raj znovu nájdený - pokúšanie Krista na púšti

Španielsko

- autory posadnutí nadnesenosťou - prehnaná štylizácia, veľa obrazov, až sa dielo stáva nečitateľné – tkz. **Gongorizmus**

Nemecko

Hans Christoffel von Grimmelshausen

- Simplicius Smplicissimus - osudy naivného chlapca medzi vojakmi v 30. ročnej vojne

Česko

Jan Amos Komenský

- učiteľ národov, pansofil (polyhistor)
- najprv sa musíme učiť materinský jazyk, potom cudzí
- vzdelávanie má byť pre všetkých, škola hrou
- zásada systematickosti
- pedagogické spisy:
- Informatorium školy materskej: -rady matkám ako vychovávať deti v predškolskom veku
- Labyrint sveta a raj srdca – (najväčší pokoj má človek v srdci)

BAROK NA SLOVENSKU (1650-1780)

Spoločenská situácia

V tomto období pre naše dejiny je najvýznamnejší spor medzi reformáciou a protireformáciou. Prívrženci oboch táborov sa snažili na svoju stranu získať čo najviac stúpencov, a pretože násilie zlyhávalo tak využívali kultúrnu osvetu - zakladanie kvalitných škôl, organizovanie rôznych divadelných predstavení, písanie pôsobivých literárnych diel.

Protireformácia

- bola podporovaná Habsburgovcami a taktiež uhorskou šľachtou
- centrum - **Trnava**, r. 1635 - založenie Katolíckej university Petrom Pazmaňom, kt. trvala do r. 1777; tlačiareň
- taktiež bola šírená prostredníctvom 2 rádov - Jezuiti (školsstvo, cenzúra) a Františkáni

Reformácia

- slabšia, pretože ju nepodporovali významné a najmä bohaté osobnosti
- centrum - Evanjelické lýceum v **Prešove** a Bratislave

Význam pre národ - vzdelanie poskytnuté širším vrstvám, podpora literatúry, záujem o slovenský národ a slovenský jazyk.

Reformácia - šírená v češtine, protireformácia tiež, no to nevyhovovalo -> hľadanie riešenia (1787 - bernolákovčina)

POÉZIA

- písaná po latinsky a slovakizovanou češtinou

náboženská

- katolícka
- väčšinou katolícke piesne, kt. sa zaoberali duchovnou problematikou a boli písané tak, aby im ľud rozumel
- Písne katolícké - významný spevník, kt. vydal Benedikt Szollosi

svetská

- sčasti tvorená v latinčine
- básne mali príležitostný charakter (zábavné, piánske, zbojnícke, pastierske, ľúbostné)
- približovala sa k ľudovej forme
- veľmi časté boli piesne oslavujúce Jánošíka
- taktiež rozšírené jarmočné piesne (hrôzostrašné - o pohromách, zbojníkoch, správy zo sveta)
- **Zborník Dionýza Kubíka** – žartovné piesne
- **Mikulášsky zborník** (Jánošíkovská tradícia)
- **Zborník Jána Buoca**
- tieto zborníky sú tkz. Alamódová poézia (ľúbostné žalospevy)
- **Ján Sekáč** – **Láskavé Karhání** (kritizuje vtípnou cestou)
- **Štefan Letecký** – **Obraz pani krásnej perem malovaný** (pani = Trnavská univerzita) – tento žáner voláme mystická erotika

didakticko-reflexívna poézia (výchovno-úvahová poézia)

- patrí pod svetskú
- básne svetského charakteru, kt. majú výchovno-vzdelávací charakter
- cieľ: prístupnou formou a jednoduchým jazykom čitateľovi poskytnúť návod, poradiť, ako sa má v istých situáciách zachovať

Peter Benický

Slovenské verše

- evanjelik (slovakizovaná čeština)
- není duchovní jako u Gavloviča (viac svetská) a taktiež nemá až tak pravidelný rým
- 217 básní, v ktorých autor dáva čitateľovi návod, ako sa má zachovať v rôznych životných situáciách
- súčasne autor kritizuje spoločenské nešváry - opilstvo, podlízavosť, zrada, pýcha, lenivosť; vyzdvihuje smelosť, vzdelanie a pracovitosť

Hugolín Gavlovič

Valaská škola mravúv stodola

- katolícky kňaz (františkán)
- príručka o dobrých mravoch určená pre obyčajných, jednoduchých ľudí
- zaoberá sa tu jednoduchým človekom a pomáha mu orientovať sa v rôznych situáciách, hovorí mu, ako sa má správať v manželstve, ako má zachádzať s peniazmi, nabáda ho, aby žil cnostne a bohobojne
- zároveň ho vystríha pred nešvármi ako opilstvo, pýcha, lakomstvo, chamtivosť
- písané zrozumiteľným jazykom (bohemizovaná slovenčina), humorne, využitie prísloví a porekadíel
- básne sú 12 veršové a pozostávajú z 3 štvorverší, pravidelný rým
- významnú úlohu má titul, kt. prezrádza, o čom bude báseň pojednávať (Hle, človek opilý, žádnemu nemilý)
- prvé 2 verše - prológ (hl. myšlienka básne), ďalšie verše - jadro, posledné 2 verše – utvrdenie myšlienky

Škola kresťanská

- týmto dielom sa snaží pripraviť človeka na smrť

PRÓZA

Memoárová a cestopisná lit. - autobiografie (autorov pohnutý život), kroniky

- späť so skutočnosťou, písaná väčšinou po latinsky
- prozaické spracovanie cestopisného charakteru – snažili sa presvedčiť čitateľa a zapôsobiť na neho = beletrizácia (umelecky účinné podanie)
- témy prenasledovania protestantských učiteľov a kňazov

Štefan Pilárik

- evanjelický kňaz
- 2 mesiace prežil v tureckom zajatí
- nábožensky prenasledovaný, opustil Slovensko

Osud Pilárikovský

- epicko-reflexívna báseň
- epicky opísal svoje turecké zajatie
- pravdivé zobrazenie skutočnosti
- epická zložka opisuje aj útek zo zajatia
- uvažuje nad osudom človeka zastáva názor, že všetko je výsledkom Božieho predurčenia

Ján Simonides

Väzenie, vyslobodenie a putovanie

- nútený pochod na galeje do Neapola

- opisy Ríma, Neapolu, umeleckých pamiatok
- cestovný denník rozprávajúci o autorovom odsúdení, o ceste na galeje, o úteku a návrate domov
- pokúsil sa esteticky hodnotiť lit. dielo

Ján Rezik

Prešovské jatky (memoárový character)

- očitý svedok popráv protihabsburských Tokolyho prívržencov, dramatické napätie a obrazy, kt. naplňajú hrôzou a tragizmom

Exulantská literatúra

- knihy protestantských autorov, kt. vyšli v zahraničí v dôsledku politickej situácie

Daniel Krman

- evanjelický kňaz
- dlhý čas vo vyhnanstve
- Základy slovenskej gramatiky** - česká gramatika
- do jeho diel spontánne prenikala slovenčina

Cestovný denník

- vrcholné dielo barokovej cestopisnej lit.
- opisuje cestu za švédskym kráľom Karolom XII. do Bieloruska (išiel ho ako protestanta požiadať o finančnú pomoc)
- zážitky a záznamy podložil náboženskou interpretáciou

Chvála budiž tobě, náš předobry Bože, z tak velikého dobrodiní

- slovenčinu označuje ako matku slovanských jazykov; ruština a poľština - jej dcéry
- rozvádza tu tento názor

Dobrodružná próza

- časť autobiografickej a cestopisnej prózy

Móric August Beňovský (kráľ Madagaskaru)

Pamäti a cesty grófa Mórica Augusta Beňovského

- cestopisná próza
- zobrazuje svoj osud - osud uhorského šľachtica, kt. sa ocitne v ruskom zajatí za účasť v poľskom protiruskom povstaní, dostane sa do vyhnanstva na Sibír, odtiaľ utečie do Francúzska, kde sa stáva vážnym človekom a Francúzi ho vysielajú na ostrov Madagaskar, aby tam založil kolóniu -> stáva sa kráľom
- zveličuje svoje činy a dramatizuje svoje zážitky

Vedecká a popularizačná literatúra

Druhá pol. 17. st. a 18. st. je poznamenané nárastom vzdelanosti, zvýšením počtu vzdelancov a súčasne nastáva rozmach vedeckej činnosti. Tento rozmach sa prejavil v odbornej próze. Taktiež je toto obdobie poznamenané začiatkami formovaní novodobého slovenského národa, vznikajú spisy rozprávajúce o histórii a jazyku Slovákov.

Matej Bel

- pansofil
- evanjelický farár, neskôr učiteľ na Lýceu v Bratislave
- na jeho činnosti významná snaha zlúčiť náboženstvo s praktickým životom.
- zaoberal sa kultúrou, históriou, národopisom, zemepisom

Historicko-zemepisná vedomosť o novom Uhorsku

- spis, v kt. zverejnil výsledky svojich pozorovaní
- 4 zväzky, v kt. sa dotýka zemepisných, historických, národopisných, problémov hornouhorských stolíc
- vyzdvihoval starobylosť a pracovitosť Slovákov, obhajoba, cyrilo-metodská tradícia

Ján Baltazár Magin

- významný tým, že spísal národnú obranu, v kt. hájil záujmy Slovákov (národné obrany v obd. baroka veľmi rozšírené, funkcia: hájiť záujmy formujúceho sa národa; obrana - apológia)
- Ostne.. alebo obrana
- vyšla anonymne, autorstvo bolo dlhé roky pripisované M. Belovi
- napísaná bola z poverenia trenčianskej šľachty a reagoval v nej na názory prof. Trnavskej univerzity Bencsika (Slováci v Uhorsku nemajú žiadne práva, pretože slovenské územie aj slovenský národ vymenil Svätopluk za bieleho koňa)
- tvrdí, že Slováci majú v Uhorsku rovnaké práva ako iné národy

DRÁMA

- v obd. baroka nastal rozmach, najčastejšie sa hrávali latinské školské hry

Eliáš Ladiver

- evanjelik

Tragodie aneb hra smutná prežalostná

- hlavné postavy vlastnosti (smelosť, pravda...)

Caterie, kráľovná gurziánska

- odmietnutie svadby s perzským kráľom (stratila by kresťanstvo)